Pilar Giner Mir
Resistència i entrega

MEMÒRIA DE DONES. RE-VOLTA I ANTICIPACIÓ

Grup de dones Àrtemis de Santa Coloma de Gramenet

MEMÒRIA DE DONES. RE-VOLTA I ANTICIPACIÓ

TREBALL DE RECERCA SOBRE LA VIDA DE DONES SIGNIFICATIVES
DE SANTA COLOMA A CÀRREC DEL GRUP DE DONES D'ÀRTEMIS

Pilar Giner Mir. Resistència i entrega
(Memòria de dones. Re-volta i anticipació)

Edita: Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet
Disseny i maquetació: Ana Pozo (Servei Municipal de Comunicació)
Imatge de portada: Mihoko Ono

Any: 2017
D.L: B 902-2017

Podeu accedir a la versió digital amb fragments d'àudio ( ) als webs:
www.gramenet.cat i http://artemisdegramenet.weebly.com/

És necessari que una dona s'escrigui a ella mateixa, que la dona escrigui sobre la dona, que atregui les dones cap a l'escriptura, de la qual han estat tan allunyades com del seu propi cos.

Hélène Cixous[1]

[1] Hélène Cixous. *La risa de la medusa. Ensayos sobre la escritura*. Barcelona: Anthropos, 1995. (La traducció al català és nostra.)

ÍNDEX

Presentació del projecte 11

Pilar Giner Mir, resistència i entrega 19

- Introducció 23
- Transcripció de l'enregistrament dels records de les vivències durant la Guerra 24
- Qui era Pilar Giner Mir? 33

Aportacions de les persones informants 37

Epíleg 45

Agraïments 49

Fonts d'informació 53

PRESENTACIÓ DEL PROJECTE

EL GRUP ÀRTEMIS
I LA SEVA PROPOSTA DE RECERCA HISTÒRICA

Em fa il·lusió escriure aquesta presentació, perquè no hi ha res que m'agradi tant com ser testimoni d'un projecte creatiu, generós i socialment útil com aquest!

¿No us passa que quan ens relacionem amb gent que proposa coses noves, col·lectives, que ens ensenya coses que no sabíem, que ens afirma en la pertinença a una història, a un poble..., no us passa que sentiu que el món es fa més ample i més lleuger, com si cresqués en espai, en temps i en futur?

La meva experiència confirma que les dones de Santa Coloma tenen una empenta especial a l'hora de realitzar tasques que afecten la ciutadania. I també he observat que la ciutat, més enllà de les seves institucions, és receptiva als canvis i al progrés i, per tant, a aquests tipus de propostes.

"Memòria de dones: re-volta i anticipació" és el resultat d'un treball col·lectiu d'aquests que estan clarament fora de l'àmbit dels interessos mercantilistes i/o partidistes. L'objectiu és descobrir i compartir vides i records de la ciutat que podrien estar en perill de caure en un injustificat oblit i, a la vegada, incidir en el present per accelerar millores de futur que moltes dones ja van començar a practicar en el nostre passat.

EL GRUP ÀRTEMIS

Jo vaig entrar al grup de dones Àrtemis (no eren ni una dotzena, ara ja en són una cinquantena!) per participar en un taller literari que havia de durar un trimestre i va perllongar-se al llarg de més de tres anys. El taller proposava una reflexió entre dones, a través de la literatura, sobre com i per què reproduïm i a la vegada lluitem contra la imatge que de nosaltres ha construït el patriarcat. Ens preguntàvem: «Les dones fem massa o massa poc? Estimem massa o massa poc? Per què quan ens rebel·lem contra la nostra condició, sovint ens sentim culpables, soles?". Es tractava de fer una revisió crítica i autocrítica, amb la idea que res pot canviar si abans no canviem nosaltres mateixes.

Començarem el procés amb la coneguda dita de V. Woolf: "Totes necessitem una cambra pròpia", que resumia la mancança, encara avui, d'autonomia femenina. Totes les dones necessitem un espai, un LLOC, per trobar-nos amb nosaltres mateixes i per poder pensar el que realment volem; un lloc que no sigui la cuina o el quartet de cosir i planxar, sinó "un espai propi" com tenen sovint els homes (el seu despatx o la seva butaca, o el seu racó i, si no, l'espai que troben fora, al bar, a la penya...).

"Totes necessitem una cambra pròpia"... però també "un pati blau on passejar els dubtes", com afegeix la nostra poeta Montserrat Abelló.[2]

Les trobades del grup Àrtemis han esdevingut aquest "pati blau on passejar els dubtes", on discutir i compartir inquietuds... I ja, des del pati, les dones del grup surten al carrer i a la plaça pública, on van a opinar i aportar riquesa.

Mireu, vull dir que tot el que vam reflexionar, gaudir, discutir i escriure en aquest taller que he esmentat (hi ha textos molt bons que algun dia heu de poder llegir), tot, es volia exportar i aplicar a Santa Coloma, a la ciutat. Aquesta va ser la nostra experiència i la meva sorpresa: mai m'havia passat això amb un grup de reflexió literària... En aquest grup, tot allò que mou i s'incorpora es vol de seguida compartir amb l'entorn, es vol projectar a la ciutat.

D'això se'n diu fer política en primera persona, tenir un sentit molt civilitzat de la ciutadania, voler ser útil a la ciutat igual que la ciutat ha de ser útil i confortable per a la ciutadania.

Llavors allò individual cobra sentit quan es projecta en allò col·lectiu.

La cultura i la política ciutadana haurien d'estructurar-se entorn de grups com aquest i n'hi hauria d'haver a cada barri: grups que treballen cap endins i cap a fora, grups de reflexió, projecció i acció.

EL PROJECTE CONCRET DE MEMÒRIA HISTÒRICA D'ÀRTEMIS

Un dia es va plantejar com podríem anomenar un lloc públic —no sé quina plaça o carrer— i, en voler triar un nom de dona rellevant de Santa Coloma, vam veure que n'hi havia molt pocs. A Internet no hi ha cap adreça que parli de dones significatives, històriques, il·lustres o importants de Santa Coloma...!!! I a la Viquipèdia surt la Conxa Badia, però totes les dones significatives que anaven recordant les dones d'Àrtemis només sortien en forma de "senyores de...".

És que no hi ha hagut dones importants a Santa Coloma!?

Pel que jo he pogut comprovar, les colomenques són molt actives, efectives i afectives, però sembla que Santa Coloma és un terreny abonat al conreu del que jo anomeno "dones ombra", aquelles que estan tan preocupades perquè tot vagi bé (la família, l'escola, la ciutat...) que s'obliden de firmar quan promouen millores, generen projectes o fan art!! I molt poques d'aquestes són recuperades pels historiadors locals, perquè no entren en la cursa, en la competició de les medalles històriques.

Així va sorgir el projecte de recerca "històries de dones", amb la voluntat de pal·liar el buit i recuperar la memòria històrica i genealògica de les dones de Santa Coloma.

[2] Montserrat Abelló. *Vida diària/Paraules no dites*. Barcelona: La Sal, 1981, pàg. 103.

PERÒ, COM FER-HO?

La tasca no era senzilla. No hi ha documentació sobre dones significades de Santa Coloma i sobre les poques de les quals n'hi ha, ens hem de preguntar per què hi són i com són valorades. No cal dir que els criteris patriarcals són poc generosos amb les dones rellevants: aquestes primer han de complir amb el "destí" de la seva condició. Després poden aspirar a algun altre mèrit.

A principis del segle passat, el poeta i pintor Apel·les Mestres definia així la dona "com cal":

> "La dona intel·ligent ajuda, no crea. La meva muller fou una dama superior, model perfecte com totes aquelles mullers i companyes d'homes cèlebres, els quals, sense l'ajut moral d'elles, molts talents i molts genis haurien passat desapercebuts."[3]

Mireu, no hi ha cap problema a reconèixer la vàlua de dones que reforcen la tasca dels homes, però hem de saber que no trenquen el sistema patriarcal, que són "dones ombra" i representen l'ideal masclista de dona catalana que Eugeni d'Ors va definir com "la ben plantada", la millor virtut de la qual és que "calla, i calla tan bé"!

Recuperar noms de dones, per tant, no és senzill i pot ser contraproduent. Vull dir que a vegades les citen per reforçar el model ideal: dones tan llestes i feineres que poden ser esposes i mares entregades i també artistes o dedicar-se a alguna professió amb èxit! Francament aquestes referències a mi no em potencien, m'aplanen i aplanen les dones "normals" com jo. Això és important retenir-ho: no podem estar defensant la "superwoman" que ho pot fer tot, malgrat sabem que existeix, perquè aquesta és la proposta interessada que ens ofereixen com a repte les "polítiques de la igualtat": no ho fas tot perquè no vols! (o no pots?).

És evident que a les dones ens cal una manera nova de fer i entendre la història, però no sols a les dones, sinó a la majoria de la gent, una història propera i real, que ens anomeni i impliqui, no aquella tan llunyana, "d'artistes i genis de la ciència, de la cultura, de l'aventura..." o la dels monarques i polítics emmarcats entre guerres (entre allò que construïm i allò que ells destrueixen).

L'objectiu principal de la investigació de les dones d'Àrtemis no és buscar figures competitives, sinó dones competents amb valors humans i, sobretot, femenins que el patriarcat silencia i el capitalisme explota.

Així doncs, no faré el discurs que tothom ja sap que la història l'han escrit els homes, que les dones no tenim referents, que les nostres funcions són infravalorades i que en les mateixes condicions podem ser iguals... Tot això ja ho sabem i és veritat, però m'agradaria entomar el tema de la recuperació de la memòria històrica des d'una altra perspectiva i amb una utilitat més urgent.

[3] Apel·les es refereix a Laura Radénez, artista parisenca que es diluí rere l'ombra del seu marit. La cita és del llibre: Núria Rius Vernet i Teresa Sanz Coll (ed.). *Lola Anglada, 'Memòries 1892-1984'*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2015, pàg. 53.

LES DONES VOLEM CANVIAR EL MÓN

L'anàlisi de punt de partida és molt simple:

- El patriarcat ha anat creixent a partir de dos eixos definidors: propietat i violència. Les primeres propietats van ser un tros de terra expropiat a la col·lectivitat i un cos de dona expropiat a ella mateixa. Després es van desenvolupar les idees de "protegir i controlar" la propietat, l'herència... i de "defensar-la amb violència". En resum, el patriarcat s'estructura entorn al fet de posseir allò que li és PROPI, amb la coartada de protegir i salvar-HO dels altres que també HO volen i de nosaltres mateixes, LES DONES, que som unes "poca-soltes" que ens atrevim a demanar el "dret al PROPI cos"!

I en aquesta estructura estem, ara per ara, vivint el capitalisme salvatge, una política global que porta al malson de la destrucció del món. Els que ens volen sempre salvar, posseir, protegir, controlar, dominar... destruiran el món!

- Les dones històricament i universalment hem estat expropiades del nostre cos, infantilitzades i explotades a partir de la nostra capacitat (no obligació!) de ser mares. Aquesta funció s'ha perllongat a tenir cura no sols dels infants, sinó de la vida de tots (del marit, dels avis...), a tenir cura de la gent, de l'alimentació, del benestar dels malalts i dels sans. Les dones sostenim el món. Les dones humils del dia a dia sí que "multipliquen els pans i els peixos"! Aquestes són les autèntiques heroïnes de la HISTÒRIA de la vida.

I quins són els valors adscrits a la "cultura" de les dones?

Resistència, paciència, insistència i generositat, i també alegria, sentit del valor de la relació social, del que és necessari per viure, de les relacions no mercantilistes, de l'ajut mutu, de l'excedent compartible, de l'intercanvi...

Aquests són els valors de la política que fa falta per salvar el món, precisament per salvar-lo dels que creuen que els pertany.

En aquest marc, el projecte de les dones de Santa Coloma té un valor especial no sols per recuperar elements femenins silenciats, sinó perquè la recuperació d'aquestes vides ens donarà una altra mesura de les coses, una altra perspectiva de fer món.

Totes les dones rellevants que ha investigat el grup Àrtemis ho són per la seva incidència social i travessen ideologies, classes i estaments. La seva història obliga a pensar amb noves categories d'anàlisi.

No es tracta de la recerca d'allò que destaca en una dona i es compara amb algú altre per veure si és millor o pitjor; no és una competició de mesures, tan típica en la història dels homes il·lustres i no il·lustres. És la recerca d'una línia nova del sentit de la col·lectivitat, on tothom es pot sentir proper i útil, a diferència de les grans històries, tan alienes.

La recerca és sobre dones que ja no hi són, però van deixar petjada i encara queda qui les va conèixer. Volem parlar-ne, veure què feren i com: com ho van fer, per exemple, les mestres republicanes? Com van aconseguiren ser útils, estimades, amb pocs mitjans i amb la repressió cultural franquista? Com algunes dones van aconseguir integrar tot un barri (amb gent tan diversa!) en projectes de millora col·lectiva? Com es va aconseguir donar força a un esbarjo de balls de joventut quan ballar era pecat? Com la senyora Badia va poder fer i mantenir el seu afany, i qui li va donar suport? Com totes aquestes dones van obtenir l'autoritat moral per la qual se les admira, més enllà de la seva confessionalitat i/ o opció política i, sobretot, més enllà de ser «esposes» d'algú?

En el procés de la recerca, ens preguntàrem: per què podem admirar igual una sindicalista anarquista i una infermera sense adscripció política? La resposta és clara: per la seva aportació i utilitat social. La nostra mesura és allò que va a favor de la gent, no d'uns interessos privats o d'una confessionalitat.

Cal prendre consciència de la petjada que han deixat aquestes dones, no oblidar-la, i hem d'incorporar aquesta manera de fer, que jo en dic «purament ciutadana», com a màxim exponent d'harmonia entre allò individual i allò col·lectiu.

Aquesta harmonia rica i productiva és la que practiquen aquest grup de dones, les artemisses. Dones treballadores, mestresses de casa totes, és clar, moltes mares i algunes àvies (això sabeu que vol dir tornar a tenir cura d'infants), que no sols dediquen part del seu poc temps a reflexionar i a realitzar un important activisme ciutadà, com abans hem assenyalat, sinó que ara s'han afegit a la tasca de la recerca històrica, que reclama tant d'esforç. I s'han posat a investigar, s'han documentat, han realitzat entrevistes a familiars i veïns de les dones significatives i les han transcrit, comprovat i ordenat. Tot això és una feinada, bé ho saben els/les especialistes en història oral. Les dones d'Àrtemis, estan re-creant la història de Santa Coloma des d'una perspectiva innovadora i compensadora de l'injust oblit.

Per acabar i resumint, "Memòria de dones: re-volta i anticipació" és un projecte obert i engrescador i inaugura una altra manera de fer, d'entendre, d'assolir i de construir la pròpia història, una història que ens inclogui i ens pertanyi a totes i a tots, i no una història llunyana de falsos herois que s'han apropiat de tot allò que fem i estimem cada dia; una història de ciutadania activa, creativa i resistent a la domesticació globalitzadora actual.

Una història que, citant de nou la meva poeta preferida, "ens refresqui la gola seca de paraules no dites".[4]

Teresa Sanz Coll

[4] Abelló, M., *op. cit.* n. 4, pàg. 61.

PILAR GINER, RESISTÈNCIA I ENTREGA[5]

[5] En l'elaboració d'aquest treball han participat les següents dones del grup Àrtemis: Ana Ma Matín, Edel Calderón, Leo Cuadrado, Loli Cuadrado, Loli Valenzuela, Magda Pascual, Marga Dordella, Mihoko Ono, Montserrat de la Vega, Paqui Morales, Pepi Sánchez, Petri González, Piedad Estudillo, Pilar Alférez, Remei Martínez, Rosa Martos i Teresa Mollá.

M'agradaria que s'escrigués un document que digués
com són d'estranyes les dones respecte a la guerra i
les raons d'aquesta estranyesa,
que aquest document fos traduït a totes les llengües del món i
que arribés al nombre més gran possible de dones i
que constés com a testimoni de la no-responsabilitat de les
dones en la guerra,
ni del clima de supervivència que empobreix a tots.
Que consti per escrit, en qualsevol lloc, que les dones no han
volgut tot això
perquè ni tan sols ho haurien pogut pensar.

Alessandra Bocchetti[6]

[6] Alessandra Bocchetti és filòsofa i una de les fundadores del Centre Cultural Virginia Woolf a Roma. Fragment extret del seu llibre *Lo que quiere una mujer*. Madrid: Cátedra, 1996. (La traducció és nostra.)

INTRODUCCIÓ

«Joventut, solament us demano una cosa: lluiteu per la pau!!»

Aquest és el missatge que ens deixa la Pilar: "lluitar per la pau", la paradoxa de la condició humana patriarcal fins avui. El seu itinerari vital transcorre al llarg d'aquesta contradicció: va viure la Guerra compromesa amb la defensa i la cura de la vida, cosa que va marcar definitivament la seva personalitat i el seu desig de ser sempre socialment útil.

Després de la Guerra va continuar sent infermera tota la vida. Era "la infermera del barri": posava injeccions a qualsevol hora i en qualsevol casa, curava els ferits i ajudava a parir, a néixer i a morir. Feia d'orientadora sanitària al seu entorn. Donava suport afectiu i psicològic a les persones quan es trobaven decaigudes.

Nosaltres com a dones de postguerra no sols no hem viscut directament el conflicte bèl·lic, sinó que se'ns va voler "educar" dintre d'un silenci radical sobre la qüestió amb relació a les dones. La història per a nosaltres començava en la postguerra, quan totes havíem de ser dones com cal, decents i sotmeses, i la participació com a ciutadanes o era nul·la o estava dirigida i manipulada per la Falange i l'Església franquista.

Però abans de la Guerra, les dones amb la seva lluita, des del sufragisme fins a les organitzacions feministes de partits d'esquerra o independents (fins i tot grups de dones "benestants"), havien treballat molt i avançat en la qüestió de l'educació, els drets i la participació de les dones en el món públic. La República espanyola, amb la ministra Frederica Montseny, havia aprovat lleis de divorci i avortament, per exemple, més favorables a les dones que les que hi ha avui en dia i a Catalunya...

Sens dubte l'educació d'abans de la Guerra era més oberta. De fet, està clar que els pares de Pilar Giner l'havien educat en uns valors de col·laboració i empenta que van mantenir amb ella fins al final, donant-li suport a l'hora d'acollir diversos malalts de guerra desplaçats a Barcelona, fins que la família pogués fer-se'n càrrec.

Pilar va ser valenta i compromesa i la guerra va resultar per a ella una moneda de doble cara: allà va descobrir la seva vocació social, cosa que també va determinar la seva professió, rebent-hi una formació i una experiència més que necessàries.

A la vegada, el dolor i les privacions que va sofrir la van marcar per a tota la vida. Algú recorda encara que en el centre de dia on anava els últims anys, Pilar es guardava a la butxaca restes de pa que sobraven a la taula.

Les dones de postguerra hem hagut de lluitar no sols per avançar en la igualtat de drets, sinó per recuperar un esperit de lluita i d'autonomia femenina que havia pres volada individualment i col·lectivament abans del cop d'estat.

La veu i la proximitat de Pilar Giner ens han fet sentir nostra la seva història vital, ens han fet compartir la importància d'incidir en la vida col·lectiva, tant en els grans esdeveniments com en la vida quotidiana, al barri, a la ciutat... Hem viscut amb ella, en el tren hospital número 1, moments de gran valentia i resolució, moments dolorosos, d'esperança, d'entrega i de solidaritat..., i després hem pogut acompanyar-la en el seu itinerari més pròxim i entranyable, igualment afectiu i efectiu, pel barri i la ciutat de Santa Coloma.

Hem recuperat amb ella part de la nostra història perduda, silenciada, una història que ens re-situa, ens enforteix i ens dóna empenta.

Ens embaulem[7] amb ella i altres dones que ens han precedit, amb dones d'ara i amb dones del futur. Baules d'una cadena contínua i infinita que han volgut tallar i separar moltes vegades.

TRANSCRIPCIÓ DE L'ENREGISTRAMENT DELS RECORDS DE LES VIVÈNCIES DURANT LA GUERRA[8]

PILAR GINER I EL TREN HOSPITAL NÚMERO 1

La néta de Pilar Giner, quan estudiava a la Universitat Autònoma de Barcelona, havia realitzat un treball sobre els records de la Guerra que li explicava el seu avi, Jaume Puig Nebot, que havia format part de "la quinta del biberó"[9] i va ser el marit de Pilar. Ella, en to de gelosia i humor, li deia a la néta: "I a mi no em preguntes res de la Guerra?".

Un dia, la néta va decidir escoltar el relat de guerra de l'àvia i afortunadament ho va fer i el va enregistrar, perquè poc després Pilar Giner moria. El relat és impressionant i la seva memòria manté la intensitat de les vivències per l'emoció amb què les va viure i amb què les reviu en recordar-les. La transcripció de l'enregistrament que ara llegireu és pràcticament exacta, perquè ens ha semblat un document oral molt valuós que voldríem transmetre

[7] Baula, embaulament, és un concepte que recupera i ressignifica M. Mercè Marçal per referir-se a la relació específica entre dones, una relació polisèmica: una baula ajunta altres baules i també és una peça que ajuda a obrir portes i calaixos; també és un element que serveix per demanar que una altra t'obri la seva porta...
[8] El text que ve a continuació és la transcripció de l'enregistrament oral d'una entrevista a Pilar Giner feta per Pilar Tripiana i Puig i enregistrada per Margarida Tripiana i Puig, ambdues nétes seves.
[9] La denominació s'atribueix a Frederica Montseny i ha passat a la història. La *quinta del biberó* estava formada per nois joves d'entre 17 i 18 anys i va entrar en acció en el bàndol republicà de la Guerra a l'abril de 1938. La periodista Emma Aixalà (1971-) ha recollit el testimoni de tretze d'ells en el llibre La quinta del biberó. Els anys perduts (Proa, 2004).

intacte. La narració està en castellà, malgrat que la Pilar i la seva néta es comunicaven en català. Això és segurament perquè les vivències de la Guerra les havia viscut fora de Catalunya i, per tant en castellà. En recordar-les, les expressava amb la mateixa llengua en què les havia viscut, que, a més a més, era la seva llengua materna.

[🔊] «El día 18 de julio de 1936 empezó la Guerra Civil española. El día 20 y 22 fuimos al Hospital Clínico de Barcelona a dar sangre para transfusiones a los heridos y a ayudar en lo que fuera necesario. Después alguien me dijo: "¿Quieres venir al Teatro de Barcelona[10], a las milicias antifascistas?" Y yo contesté: "¡Bueno! ¡Vámonos!". Y entonces fuimos al Teatro de Barcelona, que estaba en las Ramblas, cerca de la plaza de Catalunya. Allí nos pidieron los datos, pero, como yo no tenía quien me avalara, me llevaron a la sede de Esquerra Republicana de Catalunya; allí me avalaron y entonces, con los papeles en regla, me tomaron nota para ser enfermera de las milicias antifascistas en el Tren Hospital número 1, que se estaba montando en la Estación de Francia. Allí había una señora, la señora Valor, que fue la que nos dijo que teníamos que salir a la madrugada. Fuimos a casa a buscar ropa para cambiarnos, pero cuando regresamos al Teatro de Barcelona, nos dieron dos batas y un brazalete con la insignia de sanidad. Luego nos llevaron a comer al Hotel Colón[11], que estaba en la plaza de Catalunya. [🔊] El día 25 de julio, por fin, nos dijeron: "¡Venga! El tren hospital ya está a punto; hay que salir". Y nos llevaron a la estación de Francia; subimos a unos vagones que se hacían servir normalmente para transportar ganado y en cada uno de ellos había cuatro camas de hospital, una en cada esquina del vagón. Y nos instalaron allí a dos enfermeras voluntarias y a dos sanitarios y nos dijeron: "Nada, esto no va a ser nada, dentro de tres días vais a estar aquí de vuelta, cada uno en su casa".

Fotograma de Pilar Giner tret del video que la CNT va fer sobre el Tren Hospital núm. 1. La silla vacía (2ª parte, 3' 52")

1936-1939 Tren Hospital núm. 1 durant la Guerra Civil

»El Tren Hospital salió y nos llevaron a Sitges; pero allí nos dijeron: "¡No, hay que seguir adelante!". Y nos llevaron a Reus y allí nos dijeron: "¡No, no, hay que ir más adelante!". Así nos llevaron a Fayón. En Fayón nos destinaron a todos los que formábamos el Tren Hospital, que éramos bastantes personas, a diferentes casas particulares para comer

[10] Probablement es refereix al que des de 1937 fins a 1939 va ser el Teatre Català de la Comèdia i que avui és el Poliorama.
[11] Aquest Hotel Colón va ser testimoni dels moments més tensos de la història de la ciutat durant la República i la Guerra. Havia estat requisat, en aquesta època, pel sindicat UGT i va ser la seu del PSUC. La seva façana era utilitzada per penjar-hi pancartes i proclames revolucionàries. Potser per això, quan les forces franquistes van ocupar Barcelona, el primer que va decidir la dictadura colpista fou enderrocar l'edifici i instal·lar allí el Banco Español de Crédito.

Recorregut del Tren Hospital núm. 1 des de l'Estació de França fins a la Puebla de Híjar passant per Fayón. Des de la Puebla de Híjar es va arribar a Zaida i Codo.

y cenar, y así lo hacíamos todos los días; pero, por la tarde y al anochecer, teníamos que regresar al Tren Hospital para pasar la noche y estar siempre de guardia.

»De allí subimos a Samper de Calanda, donde estuvimos cerca de un mes. Y vino a visitarnos el alcalde de Barcelona, el señor Aiguader[12], porque su hijo viajaba con nosotros. Entonces, en este pueblo instalamos un hospital. Íbamos allí y hacíamos los servicios. Y nos volvieron a repartir otra vez en las casas particulares, donde se nos daba comida y cena, pero el que tenía que estar de guardia se quedaba en el hospital y el que no, tenía que presentarse en el Tren Hospital, tanto después de comer como después del toque de queda. A todo esto, ¡recogieron de todo en el frente de Aragón!; recogieron "señoras" en cantidad, las pusieron en un vagón, lo precintaron y las mandaron a Barcelona, porque decían que en el frente hacían más mal que bien. Escogieron a las que se portaban moralmente bien para que se quedaran como enfermeras en el Tren Hospital núm. 1.

»Más tarde nos llevaron a Caspe. En Caspe todavía estaban los nacionales, o sea, "la fuerza nacional", que se llamaba entonces. Y a nosotros, al llegar a la estación, nos hicieron retroceder otra vez a Fayón. Y de Fayón otra vez a Samper de Calanda. Luego nos dijeron: "Esto ya se ha arreglado un poco", y nos destinaron a la Puebla de Híjar, donde había un hospital de sangre. Y la misión que tenía el Tren Hospital núm. 1 era la de coger los heridos que sacaban de aquel hospital y trasladarlos al hospital de Reus o bien al hospital de Sitges, en el que pudieran acoger a más heridos. Esta era la misión.

»Pasó bastante tiempo, más de un año, y entonces nos destinaron al hospital de sangre y retiraron el Tren Hospital núm. 1. Nos trasladábamos en coche porque nos arreglaron una autovía. La dotación que pusieron en la autovía tenía que ir a Zaida a recoger a los

[12] Jaume Aiguader i Miró (Reus, 1882 - Mèxic, 1943). Membre d'ERC i gran defensor de la llengua catalana, va ser promotor del Sindicat de Metges de Catalunya, director fundador de "Monografies Mèdiques", alcalde de Barcelona i ministre de la República, diputat. Després d'una breu estada a França amb la tasca de distribuir els exiliats d'Espanya, a la tardor de 1941 va arribar a Mèxic. El 1942 va acabar la biografia de Miquel Servet, la seva obra cabdal, publicada el 1945 a Mèxic DF per Edicions Catalònia, que dirigia Avel·lí Artis i Gener "Tisner". Va viure a Ciutat de Mèxic fins a la seva mort. Era germà d'Artemi Aiguader i Miró.

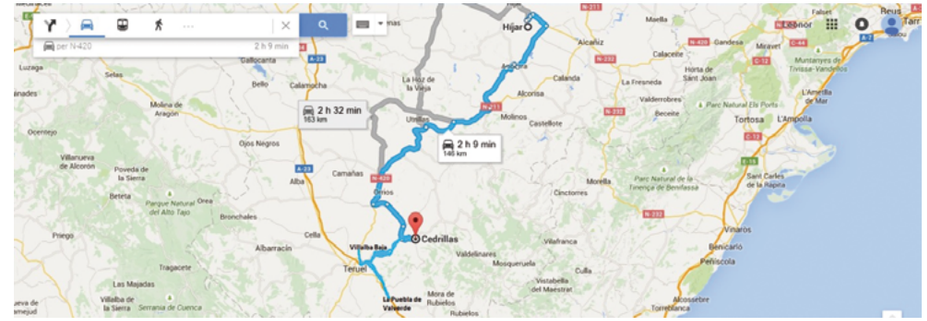

Recorregut del Tren Hospital núm. 1 de la Puebla de Híjar a Cedrillas. Es va arribar fins a Villalba Baja i a la Puebla de Valverde.

heridos y bajarlos, porque el traslado de los heridos era mucho más rápido que con el Tren Hospital. Allí solo almorzábamos, comíamos y cenábamos. [ ] El tren llevaba también farmacia, farmacéuticos y toda clase de medicamentos; allí no faltaba nada.

»Se cogían los heridos y se bajaban al instituto Pere Mata de Sitges, donde acogían a todos porque había muchísimos. Esto fue en el 37, cuando a las enfermeras nos asignaron al hospital de sangre de La Puebla de Híjar; me parece que fue bastante avanzado el año 37. Yo me quedé en el equipo del Dr. Pedro Montllor y del Dr. Alzamora Albèniz[13]… el Dr. Alzamora todavía está vivo, el Dr. Portabella[14] también y el Dr. Vergès[15]… Desde allí, La Puebla, nos dijeron que teníamos que salir, con el equipo quirúrgico constituido, hacia donde había más heridos, hacia el frente. Formados los equipos, a unos nos destinaron más al centro y otros más hacia fuera. Subimos hasta Codo y nos quedamos sitiados el equipo quirúrgico del doctor Alzamora Albèniz y el del doctor Bergós i Ribalta[16], en la ermita del Pueyo. [ ] Esto sucedió cuando cayó Belchite y ¡había una cantidad de heridos de miedo!; allí nos quedamos completamente incomunicados. Estuvimos unos siete días. Nos tiraban bengalas para localizarnos, pero no nos localizaron y al fin las fuerzas de la República volvieron a coger la ermita del Pueyo.

»Entonces nos destinaron hacia otros pueblos como es Villalba Baja, Allepuz, Ahijambra y pusimos los equipos quirúrgicos en Cedrillas, camino de Teruel. En Cedrillas sufrimos un bombardeo, allí se quedaron muchísimos de los chicos que habían destinado al frente de Teruel… ¡fue un terrible bombardeo, terrible! (*Pilar s'emociona i plora*)… ¡Sólo de recordarlo se me ponen los cabellos de punta!

[13] Dr. Antonio Alzamora Albèniz. Destinat com a alferes mèdic el 24 d'octubre de 1936 a Caspe. Va ser encausat i processat pel Ministeri de la Guerra el 1939.
[14] Pensem que es refereix al Dr. Pedro Portabella Durán (1910-1980 aprox.), que va ser destinat a Albalate el 20 d'agost de 1936.
[15] Pensem que es refereix al Dr. Luis Vergès Mosella, destinat el 25 de juliol de 1936 al Tren Hospital.
[16] Francesc d'Assis Bergós i Ribalta (Barcelona, 1903 - Montevideo, 1978). Es va llicenciar en Medicina a la Universitat de València l'any 1931. El 1936 la Generalitat de Catalunya el va anomenar membre del Consell de Sanitat de Guerra com a representat de la Unió General de Treballadors (UGT). L'any 1939 va passar la frontera i va ser internat al camp de concentració d'Argelers, on va fer de cap de sanitat. A l'Uruguai va mantenir, també, una intensa dedicació a la política activa catalanista com a membre del Consell Nacional Català i representant del govern de l'exili de la Generalitat de Catalunya

»Estuvimos allí un par o tres de días. Luego nos llevaron a Villalba Baja y allí instalamos el equipo quirúrgico; estaban con nosotros Iliana Gracián y el doctor Cervera,[17] el doctor Vila Vilà,[18] el doctor de Vetoret y varios más. [ ] Cada día la aviación pasaba por allí, porque Villalba Baja estaba muy cerca de Teruel. Uno de los días un bombardeo se cobró más de 150 muertos. Nos quedamos todos que no sabíamos por dónde ir, pero ¡jamás, jamás abandonamos nuestro lugar! ¡Jamás! (*Pilar torna a plorar…*)

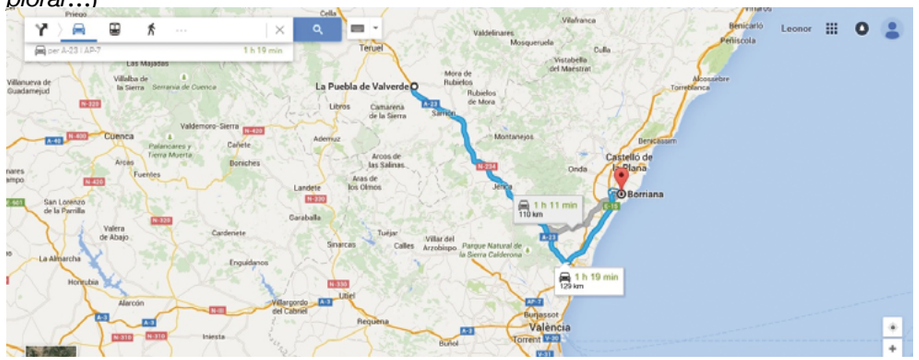

Recorregut del Tren Hospital núm. 1 des de La Puebla de Valverde fins a Borriana.

»Tuvimos que evacuar el pueblo… el doctor Rovira Rossell[19], que era el jefe de Sanidad del 22 Cuerpo de Ejército y el doctor Nubiola[20], en paz descanse. (*Es commou i segueix plorant…*) [ ] Teníamos que ir hacia la Puebla de Valverde para atravesar Teruel y en el arrabal de Teruel estaban los que llamábamos Nacionales. Nosotros teníamos que pasar por la parte de atrás. Era un invierno muy crudo, porque se estaba a 24 ºC bajo cero. Vino el doctor Rovira Rossell y el doctor Nubiola y nos dijeron que teníamos que recoger todo el instrumental, sin lavarlo ni nada, que ya lo arreglaríamos cuando llegáramos a Puebla de Valverde, pero que teníamos que salir por a pies. Salimos corriendo y no nos pasó nada, pero pasamos por una zona que estaba barrida por la artillería y las ametralladoras. Llegamos a Puebla de Valverde con bastante trabajo y lo primero que preguntamos fue: "¿Bombardean mucho?". Y nos contestaron: "Todavía no han bombardeado ninguna vez". Pero luego nos bombardearon 21 veces en un solo día. Montamos el hospital y nos quedamos unos días hasta que también tuvimos que salir de allí y nos dirigieron hacia Valencia, porque decían que nos llevaban a descansar. Fuimos a Borriana y allí también sufrimos grandes bombardeos.

[17] Emilio Cervera. Mencionat més endavant també, en la declaració jurada del Dr. Joaquim Nubiola l'1 de desembre de 1983.
[18] Es refereix al Dr. Luis Vila Vilà, destinat el 24 d'octubre de 1936 a Caspe.
[19] Joaquim Rovira Rosell (Barcelona, 1913-1982). Llicenciat a Barcelona el 1935. Quan va començar la Guerra va ser nomenat delegat del Consell de Sanitat de Guerra en representació de la Unió General de Treballadors (UGT) per la Generalitat de Catalunya. Després va ser major metge provisional al 22è Cos de l'Exèrcit. Quan va acabar la Guerra va ser processat i condemnat a trenta anys de presó, dels quals va complir-ne tres; després va treballar com a uròleg.
[20] Joaquim Nubiola Sostres (1910-1987). Metge llicenciat a Barcelona el 1934. Durant la Guerra va ser capità metge provisional en la 144 Brigada Mixta i la 44 Divisió. Quan va acabar la Guerra va ser condemnat a trenta anys de presó i inhabilitació professional, però va poder sortir als quatre anys i es va doctorar a Madrid el 1947.

»En Borriana instalamos un hospital de sangre muy completo y nos traían muchos heridos. Allí tuvimos dos bombardeos también. Gracias a Dios nunca nos pasó nada. En la carretera, por la noche, nos llevaban muchas veces con las luces, los focos de los coches y de las ambulancias apagados porque pasaba el Zapatones[21]. El Zapatones era un hidro que salía de Valencia y solo te dabas cuenta de que estaba cuando lo tenías encima, solo notabas el viento de cuando dejaba ir las bombas… ¡El que no lo ha pasado, no sabe lo que es eso! (*Pilar calla, sospira i torna a plorar…*) No tengo más ganas de continuar de momento, ya seguiré más tarde… (*Després d'una bona estona, Pilar sembla retornar al terrible record i segueix parlant.*)

»Ahora ya estoy bien… En Borriana tuvimos varios bombardeos. El equipo quirúrgico, gracias a Dios, no tuvo ninguna baja. Heridos, muchos. De allí nos hicieron levantar el hospital y entonces Sanidad nos llevó a descansar a Valencia, donde estuvimos unos días, pero, bueno, voy a hablar un poco sobre los combates de Belchite.

[ ] »Vuelvo a retroceder a la Puebla de Híjar. Allí nos traían todos los heridos… "Recordar tot això em fa plorar." (*Diu, en català, la Pilar, i la seva néta, per ajudar-la, li pregunta:* "Belchite on està, iaia?".) Belchite está en Zaragoza, en Aragón. (*Contesta la Pilar calmant-se i sospirant.*) Allí nos traían todos los heridos… Bueno todo esto, a pesar de los años que hace, te emociona mucho… Teníamos 40 camas de heridos gravísimos y también teníamos el pabellón de los menos graves. Yo siempre me he dedicado al quirófano y a los más graves.

»Como anécdota, contaré que me trajeron a un niño de 8 años, al que mis nietas han conocido, por cierto, cuando ya fue mayor, desde luego. Ese niño llevaba una bomba en la mano y le explotó, por lo cual le tuvimos que amputar los brazos; sus ojos estaban muy mal… "Nena, jo tinc ganes de plorar!" (*Pilar, commoguda, torna a parlar en català…*) Este niño estaba gravísimo. ¡Los recuerdos son muy tristes y te emocionan…! El doctor Alzamora me dijo: "¡Pilar, entre usted y yo lo tenemos que salvar!" Y efectivamente lo salvamos. Había otro herido que únicamente tenía el tronco, le faltaban los brazos y ambas piernas. Me lo trajeron del seminario de Belchite… ¡El que no ha vivido esto, no sabe lo que es! ¡Es horroroso!… Vosotros, la juventud, ¿sois conscientes o no?… No, no podéis recordar nada, porque no lo habéis vivido. (*Plorant una altra vegada…*) Bueno, nos vamos a Borriana otra vez. (*Es recupera entre grans sospirs.*) Nos llevaron a descansar a Valencia; estuvimos unos días allí y luego nos fuimos para el sur, a Cáceres, Badajoz, Pozo Blanco, Casas Viejas…, para preparar la ofensiva que se nos venía encima… Y ya cuando se terminó todo aquello, fuimos regresando otra vez hacia Valencia y nos llevaron a Gilet.

[21] Es refereix a l'hidroavió Heinkel He-59, "Zapatones", un aparell de bombardeig lleuger alemany que va fustigar sense aturador el litoral català durant la Guerra Civil espanyola, especialment l'àrea de Tarragona. De construcció molt robusta, volava baix, bombardejava diversos objectius a cada missió i metrallava amb facilitat el trànsit vial.

Recorregut del Tren Hospital núm. 1 des de València a Càceres, Badajoz, Pozoblanco i tornada a València.

»Los episodios más amargos me los quedo dentro, porque me emociono mucho y me pondría a llorar. No sabéis lo que es estar en el Tren Hospital núm. 1, en Samper de Calanda y avisarnos de que venía el "batallón de la muerte"…[22] Esto únicamente lo sabe el que lo ha pasado. ¡Teníamos siempre miedo a todo y de todo! Porque era un maremágnum, una vorágine, una cosa que después de que se ha vivido, cuando uno lo recuerda, se emociona.

»Ahora, tengo la satisfacción de que donde quiera que he pasado, siempre he hecho bien. Por esto, mis nietas han conocido a Pedro, aquel niño de 8 años que fue creciendo y luego vivió con el ánimo de encontrarnos a todos los que le habían curado y, efectivamente, así sucedió. Vino a mi casa, le conocieron mis nietas. Su padre, que estaba muy mal del corazón, tenía muchísimas ganas de conocerme. Entonces fuimos a Lécera a visitarlo, ya que este señor era de Lécera. Hoy ya está muerto, pero su familia vive en Zaragoza… ¡No podéis imaginar la satisfacción que se siente cuando un herido, tan grave, se salva!… He ayudado a salvar a muchísimos, incluso de la provincia de Jaén, de Linares, venían de todas las partes de España.

»Yo he tenido unos padres maravillosos, que me ayudaban mucho, porque cuando venían a Barcelona estos heridos evacuados, los llevaban a Comunicaciones, o sea, a un pabellón de Montjuich, y a los que no tenían aquí familia ninguna, yo los mandaba a mi casa. Mis padres ayudaban en la manutención hasta que yo mandaba venir a la familia de ellos, si podían, desde luego, porque a veces también estaban incomunicados… Pasamos por toda España, donde estaba el 22 Cuerpo de Ejército. (*Pilar calla una altra vegada, pensativa i sospirant…*) Todavía hay enfermeras que viven, compañeras mías de aquellos tiempos y médicos también. Está el doctor don José Bartolomé Salas,[23] el doctor Alzamora, ya lo he dicho, el doctor Cervera y otros cuantos. Y el doctor Portabella, el doctor Portabella García…

[22] El Batalló de la Mort o Centúria Malatesta va ser la columna anarquista internacional més espectacular i reconeguda pel seu aspecte letal. Formada per italians exiliats a França, va causar una gran impressió quan va desfilar a Barcelona, el 3 de març de 1937, pels seus uniformes d'arrogància destructora.
[23] Dr. José Bartolomé Salas. Destinat com a alferes mèdic a Caspe el 18 d'octubre de 1936.

»Luego, cuando se terminó la Guerra, vinimos aquí a Barcelona, nos encontramos todos, impulsamos las mutuas. La mutua Metalúrgica,[24] que aún está hoy en la Diagonal, la inauguramos nosotros, la Asepeyo también, o sea, una serie de mutuas[25] donde todos nos conocíamos y todos habíamos vivido el terrible drama de la guerra… (*Pilar es queda en silenci i pensativa una estona i llavors, com si tornes d'un llarg viatge de la memòria, continua el fil narratiu on l'havia deixat.*)

»De la parte de Extremadura nos volvieron a bajar hacia Valencia. Nos llevaron a Gilet para instalar allí nuestro equipo quirúrgico. Estuvimos con la Brigada Internacional; la Sanidad Internacional estaba en Vallirana y allí nos bajaron, a la Vall d'Uixó. Bueno, en fin, íbamos bajando, bajando hasta Gilet. Pusimos el quirófano en el Santo Espíritu del Monte, donde había una casa que acogía a los señores ancianos, pero a los señores que tenían bastante dinero y deseaban terminar sus días allí. Entonces nosotros pusimos el hospital en el Santo Espíritu del Monte y nos dijeron: "¡Ya se ha terminado todo!". En Barcelona se había terminado la guerra entonces.

»¡Se ha terminado la guerra! ¡Y entraron los "moros!".[26]

»Y todo el mundo no hacía nada más que preguntar que de dónde eran los heridos que allí teníamos, para ver si coincidían con el frente en que habían estado ellos. Y todos se quedaron piradísimos al ver que la sanidad de la zona republicana estaba mucho mejor que la de la zona nacional, vaya, la que ellos llamaban, "zona nacional"; porque los quirófanos los teníamos hechos una maravilla… (*Una altra pausa i més sospirs emocionant-se.*) ¡Esto fue muy emocionante, vaya si lo fue!…

[24] Hi ha informacions que daten els orígens de la mútua Metal·lúrgica el 1905 i d'altres el 1929. Sembla que es va extingir l'1 de març de 2006. Pilar mor el 2007.
[25] L'exili interior, com ha recordat Oriol Casassas, va portar altres metges, molts d'ells joves professors universitaris, a la reclusió, al confinament de l'exercici privat, "emmudits, inoperants, amb la tristesa de la il·lusió truncada". [http://www.metgesalexili.cat/exili-interior.html]
[26] Es refereix a l'exèrcit que va reclutar Franco en el Protectorat del nord d'Àfrica i en els miserables poblats d'Ifni, més de cent mil marroquins d'entre 16 i 50 anys. Al llarg dels tres anys que va durar la Guerra, van participar en tots els fronts de batalla. Van deixar un record terrible de sang, foc i violència, perquè tenien dret al pillatge. Quan va acabar la Guerra, els que van quedar vius van ser repatriats sense contemplacions.

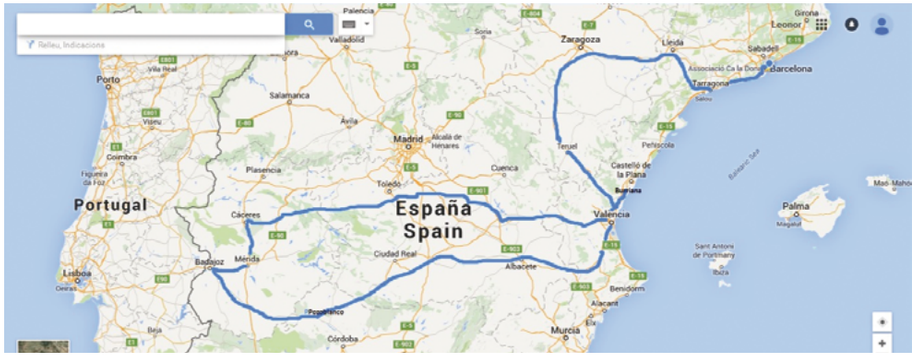

Vista general del recorregut del Tren Hospital núm. 1 durant els tres anys de la Guerra Civil espanyola.

»Desde Gilet nos organizaron para que cada uno, por sus medios, quien no tenía nada que pagar, ni nada que hacer, regresara a sus casas. Nos hicieron unos avales, cogimos el tren y ia casa! ¡Y a casa llegué! ¡Ya está!... Pero anécdotas tengo a miles, a cuál más emocionante… (*Pilar mira la seva néta commoguda.*)

»Juventud, solo os pido una cosa: ¡luchad por la paz…!

("Ja has acabat, àvia?"*, li pregunta la néta.*)

»Ara sí, a veure, posa la gravació....»

QUI ERA PILAR GINER MIR?[27] (27 de març de 1918 - 10 de setembre de 2007)

1919-1920. La Pilar amb la seva mare al Mas de las Matas (Terol)

A la dreta, la Pilar a l'edat de 14 anys. L'acompanyen els seus germans, en Paco i l'Enrique, i els seus pares, l'Evaristo Giner Andrés i la Cándida Mir Pastor

1933. La Pilar, amb 15 anys, al Mas de las Matas amb l'àvia materna i els seus cosins, la Rafaela i en Juan, drets al darrere de l'àvia

La Pilar va néixer el 27 de març de 1918 a Mas de las Matas, a la província de Terol. Era la gran de tres fills; al darrere van venir dos nois més. Els pares, al poble, eren pagesos, tenien terres, però no eren terratinents. La família havia empobrit i van traslladar-se a Barcelona quan ella tenia entre 3 i 7 anys. Durant la Guerra la seva família va decidir tornar al poble, com van fer molts, per intentar sobreviure del que produïen les terres. Però ella va preferir quedar-s'hi i es va fer voluntària d'infermeria i la van destinar al primer tren hospital que la Generalitat va enviar al front d'Aragó.

Allà va coincidir amb els doctors Joaquim Nubiola Sostres, Antonio Alzamora Albèniz i Emili Sala Patau[28], entre d'altres. Ella era la més jove de l'equip, només tenia 18 anys. La Treseta, també infermera, li va fer de mare; amb ella va continuar l'amistat un cop acabada la Guerra a Barcelona. Una altra infermera amb qui va continuar l'amistat va ser l'Ester Sanz. I una altra persona que també va pertànyer a l'equip sanitari va ser en Martí Giménez. Curiosament, anys més tard, el seu fill va estar de metge al CAP Raval-Santa Rosa de Santa Coloma i la Pilar va a anar-hi a veure'l i a saludar-lo.

Quan va tornar a Barcelona, va conèixer qui seria el seu marit, en Jaume Puig, ex-combatent de la "quinta del biberó", al front de l'Ebre. A la retirada va ser ferit per una bomba. Els que havien de ser els seus sogres eren del barri del Clot de Barcelona i després van marxar a Sant Fost. El 1934 van venir a viure a Santa Coloma, al número 33 del carrer d'en Singuerlín, on van obrir una botiga de queviures. Quan van entrar els nacionals, els van prendre tot.

[27] Aquest relat biogràfic està construït i il·lustrat a partir de les informacions que ens ha passat la seva filla Pilar Puig Giner. La seva personalitat es veurà corroborada per les aportacions de diverses persones que la van conèixer.
[28] Emili Sala Patau (Barcelona, 1913-2004). Es va llicenciar en Medicina i Cirurgia amb premi extraordinari a la Universitat de Barcelona i posteriorment es va doctorar a Madrid. El 2 de setembre de 1936 va ser destinat com a alferes metge al Tren Hospital núm. 1. Acabada la Guerra, es va incorporar al servei de cirurgia de l'Hospital Clínic de Barcelona.

En acabar la Guerra van anar a viure a Can Soler, coneguda com La Granja, al passatge de Queralt. La Pilar va arribar a Santa Coloma l'any 1941[29] i va viure durant un any amb els que després serien els seus sogres. Es va casar l'any 1943 i el matrimoni va viure al passatge d'en Sedó, número 5. L'any 1960 es van traslladar al carrer d'en Singuerlín, número 27. La parella va tenir dos fills: la Pilar, la gran, que neix al passatge d'en Sedó el 1948 i en Jaume, que ja ho fa a la clínica el 1952.

Per a la Pilar, l'experiència assolida durant la Guerra va ser l'escola més instructiva per a metges, infermeres i sanitaris que ens puguem imaginar. Però també va consolidar la seva experiència professional com a infermera, instrumentista i anestesista de quiròfan durant nou anys després de la Guerra. Perquè acabada la Guerra va continuar treballant d'infermera a la Clínica Rabassa i posteriorment a altres centres sanitaris; també va cuidar malalts a casa, com és el cas de la senyora Glòria Figueras d'Otti i d'altres persones a Barcelona. La Pilar va ser reconeguda com a infermera el 1937.

A Santa Coloma, va treballar com a infermera amb els doctors Badia, Calvet i Vilaseca[30]. Més tard, es va dedicar plenament a posar injeccions a domicili al barri del Singuerlín.

1936. La Pilar amb dues companyes del cos de voluntàries amb les que va servir com a infermera durant els anys de guerra

1937. La Pilar amb l'equip de metges i d'infermeres amb el qual va fer el servei sanitari durant els anys de conflicte armat

[29] Segons informa Pere Ferreres, a l'article "Pilar de Santa Coloma", a la pàgina 17 del diari El Punt, diumenge, 13 d'octubre de 2002.
[30] Dr. Badia: metge de Santa Coloma que també pintava a l'oli i tocava el violoncel. Va ser el pare de l'artista Conxa Badia.
Dr. Calvet: metge de Santa Coloma, pare de Josefina Calvet Mansó, la mare de Bartomeu Muñoz i Calvet.
Joan Vilaseca i Segalés (1904-1996): metge i historiador de Santa Coloma de Gramenet.

1943. La Pilar el dia del seu casament amb en Jaume Puig Nebot (Santa Coloma de Gramenet)

1950. La Pilar amb la nena a l'hort del carrer d'en Singuerlín (Santa Coloma de Gramenet)

1956. La Pilar amb els fills, la Ma. del Pilar i en Jaumet, a la plaça de Catalunya (Barcelona)

Va ser al voltant dels anys cinquanta, quan començava a arribar la immigració de l'Estat espanyol. El barri va créixer molt i les famílies de "tota la vida" es van veure molt incrementades amb les que anaven arribant. La Pilar ajudava tothom del barri: va ajudar a morir, a néixer, a guarir-se... En definitiva, es va convertir en un recurs per al veïnat.

Va treballar fent les inspeccions "del Seguro" a Sant Adrià, Badalona i Santa Coloma. Als anys cinquanta va començar a posar injeccions i també feia cures. Quan l'anaven a buscar sempre acudia; de vegades s'acompanyava d'un gos que es deia Terry, sobre el qual hi ha una anècdota. La Pilar feia un tractament a casa "del Sastre", a la part més alta del Singuerlín. El gos es va quedar fora, però quan va sortir no el va trobar, perquè segurament havia anat a empaitar alguna gosa. La Pilar se'n va anar cap a casa; l'endemà al matí la van a anar a buscar perquè el gos no deixava sortir ningú d'aquella casa.

Sovint la seva filla anava amb ella a les visites i, si la necessitaven a la nit, el marit també l'acompanyava a llocs on el metge no volia pujar. Un exemple era l'anomenada placeta dels Llops, darrere Can Franquesa, on vivia una família. Una nit va haver de pujar-hi corrents per una hemorràgia, arran de l'extracció d'un queixal a un nano.

Va ensenyar a posar injeccions tant al pare com a la filla, per si de cas ella es posava malalta. Alguna vegada, la filla havia hagut de substituir-la per motius de malaltia, però per a ella no va representar cap problema, ja que havia vist la mare fer-ho molts cops.

La Pilar va viure un munt d'intenses experiències, com hem vist a la transcripció dels seus records de guerra i com podem tornar a trobar en el document que el Dr. Nubiola li va entregar el 1983 com a reconeixement públic tardà.

DECLARACIÓ JURADA DEL DOCTOR JOAQUIM NUBIOLA SOSTRES

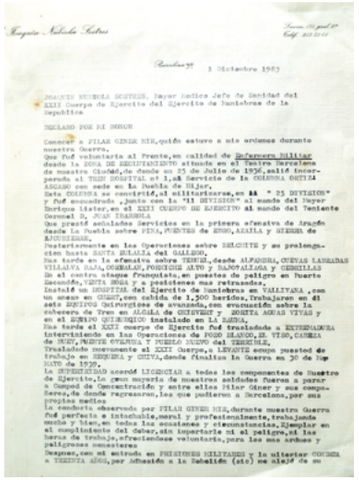

Barcelona 1 Octubre 1983

JOAQUIN NUBIOLA SOSTRES. Mayor Medico Jefe de Sanidad del XXII Cuerpo de Ejercito del Ejercito de Santabrea de la Republica

DECLARO POR MI HONOR

Conocer a PILAR GINER MIR, quién estuvo a mis ordenes durante nuestra Guerra.
Que fué voluntaria al Frente, en calidad de Enfermera MILITAR desde la ZONA DE REGULTAMIENTO situada en el Teatro Barcelona de nuestra Ciudad, de donde en 25 de Julio de 1936, salió incorporada al TREN HOSPITAL nº 1, al Servicio de la COLUMNA ORTIZ ANCHO con sede en La Puebla de Hijar.
Esta COLUMNA se convirtió, al militarizarse, en la " 25 DIVISION" y fué encuadrada, junto con la "11 DIVISION" al mando del Mayor Enrique Lister, en el XXII CUERPO DE EJERCITO al mando del Teniente Coronel D. JUAN IBARROLA
Que prestó señalados Servicios en la primera ofensiva de Aragón desde la Puebla sobre PINA, FUENTES de EBRO, ALAILA y SIERRA de ALCUBIERRE.
Posteriormente en las Operaciones sobre BELCHITE y se prolongaron hasta SANTA EULALIA del GALLEGO.
Mas tarde en la ofensiva sobre TERUEL, desde ALFAMBRA, CUEVAS LABRADAS VILLALVA ALTA, CORRALAT, PONTICHE ALTO y BARCHILLONA y CERRILLAS
En el centro ataque franquista, en puestos de peligro en Puerto Escandón, CERTA ROJA y a posiciones mas retrasadas.
Instaló un HOSPITAL del Ejercito de Santabrea en VALLIVANA, con un acaso en CHELVA, con cabida de 1.500 heridos. Trabajaron en él seis EQUIPOS Quirúrgicos de avanzada, con evacuación sobre la cabecera de Tren en ALCALA de CHIVERT y SORETA, AGRAS VIVAS y en el EQUIPO QUIRÚRGICO instalado en LA ELENA.
Mas tarde el XXII cuerpo de Ejercito fué trasladado a EXTREMADURA interviniendo en las Operaciones de FONDO BLANCO, EL VISO, CABEZA de BUEY, PUENTE OVANDA Y PUEBLO NUEVO del TENCHILLA.
Trasladado nuevamente el XXII Cuerpo, a LEVANTE ocupa puestos de trabajo en SEGORBE y CHIVA, donde finalizó la Guerra en 30 de Mayo DATO de 1939.
La HUMANIDAD acordó LICENCIAR a todos los componentes de Nuestro de Ejercito, la gran mayoría de nuestros soldados fueron a parar a Campos de Concentración y entre ellos Pilar Giner y sus compañeros, de donde regresaron, los que pudieron a Barcelona, por sus propios medios
La conducta observada por PILAR GINER MIR, durante nuestra Guerra fué perfecta e intachable, moral y profesionalmente, trabajando mucho y bien, en todas las ocasiones y circunstancias, Ejemplar en el cumplimiento del deber, sin importarle ni el peligro, ni las horas de trabajo, ofreciendose voluntaria, para los mas arduos y peligrosos cometeres
Después, con mi entrada en PRISIONES MILITARES y la ulterior CONDENA a TREINTA AÑOS, por Adhesión a la Rebelión (etc) me alejé de su

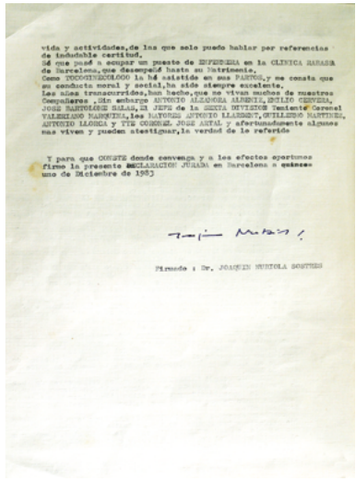

vida y actividades, de las que solo puedo hablar por referencias de indudable certitud.
Sé que pudó a ocupar un puesto de ENFERMERA en la CLINICA BARADA de Barcelona, que desempeñó hasta su Matrimonio.
Como TOCOGINECOLOGO la he asistido en sus PARTOS, y me consta que su conducto moral y social, ha sido siempre excelente.
Las horas transcurridas, han hecho, que se vivan muchos de nuestros Compañeros, sin embargo ANTONIO ALEJANDRA ALBERTI, GUILLO CERVERA, JOSE BARTOLOME SALAS, EL JEFE de la SEXTA DIVISION Teniente Coronel VALERIANO RAMOTTI, los RAYONES ANTONIO LLAGARO?, GUILLERMO BASTURE, ANTONIO LLORCA y TTE CORONEL JOSE ARTAL y afortunadamente algunos mas viven y pueden atestiguar, la verdad de lo referido

Y para que CONSTE donde convenga y a los efectos oportunos firmo la presente DECLARACION JURADA en Barcelona a quince de Octubre de 1983

Firmado : Dr. JOAQUIN NUBIOLA SOSTRES

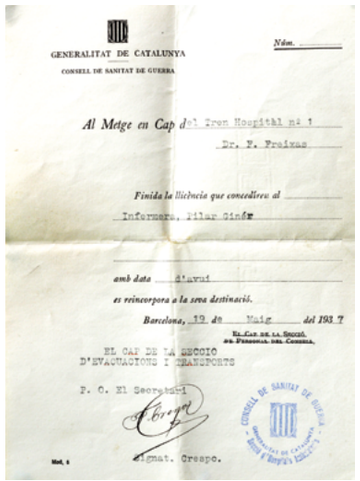

GENERALITAT DE CATALUNYA
CONSELL DE SANITAT DE GUERRA

Núm.

Al Metge en Cap del Tren Hospital nº 1
Dr. F. Freixas

Finida la llicència que concedírem al
Informera, Pilar Giner

amb data d'avui
es reincorpora a la seva destinació.

Barcelona, 19 *de* Maig *del 193* 7

El Cap de la Secció de Personal del Consell

EL CAP DE LA SECCIÓ
D'EVACUACIONS I TRANSPORTS

P. O. El Secretari

Signat. Crespo.

Mod. 6

Quan la Pilar tenia 65 anys i després d'una vida de tant de treball, aspirava a gaudir d'una merescuda pensió de jubilació. Per això, el doctor Nubiola l'any 1983 va voler redactar aquesta declaració jurada que confirmava la seva dedicació exemplar en el Tren Hospital núm. 1. Aquesta pensió estava assegurada en el bàndol franquista i en la Transició alguns combatents republicans van poder accedir a aquest reconeixement professional i econòmic, però la resposta per a la Pilar va ser negativa: a ella no li corresponia res, perquè havia anat voluntàriament al front. Mai cap institució va reconèixer el treball i la professionalitat de la Pilar al llarg de la seva vida; l'únic que va rebre del fons públic va ser la petita pensió de viudetat com a conseqüència d'haver estat "l'esposa del seu marit". La generositat de la Pilar, com la de tantes altres dones, que en realitat sostenen el món, difícilment serà reconeguda per la justícia patriarcal sempre sectària i interessada. Quina injustícia més gran! Nosaltres i la gent de Santa Coloma sí que li reconeixem la seva "voluntària" dedicació i entrega.

APORTACIONS DE LES PERSONES INFORMANTS

CARLES ZARAGOZA[31]

Jo vaig conèixer la Pilar quan tenia cinc o sis anyets, perquè venia per casa, ens punxava a nosaltres, els nens, i si alguna persona tenia alguna ferida la curava molt bé. [ ] Plovent, fent fred, calor, donava igual. Era una dona molt amable. Ens ajudava en tot i donava bons consells: "fes això, fes això altre...". Nosaltres, bé, tota la gent del barri estava molt contenta amb ella per la seva amabilitat, el seu comportament. La seva tendresa també... molt tendra era, molt bona dona, molt bona dona! Venia a curar el meu germà, que s'havia cremat el cap; ella li posava pomada i, bueno, ja t'ho dic, que farien falta moltes persones com ella. La veritat que sí, la veritat, perquè la conec.

Era una persona que sempre tenia aquesta mirada de tendresa, d'estimació, de "te puc ajudar, t'ajudaré, confia en mi...". A l'igual el meu germà, ja t'ho dic, que va estar tres dies entre la vida i la mort. El van operar, li van treure el cuir cabellut, i la senyora Pilar venia, el curava, li posava pomada, li canviava les venes del cap. Bueno, aquesta dona és per agrair; molta, molta gent està molt agraïda d'ella. Molta gent, la veritat que sí.

CARMEN ÁVALOS[32]

[ ] La conocí de cuando venía a buscar el pan. Era una persona muy cercana y agradable. Hablábamos de libros, de cosas de interés humano, de la mujer y de sus derechos, de cualquier cosa. Era una persona con la que se podía hablar de todo, y enseguida hubo feeling. Nos prestábamos libros, a mí me gustaban Tagore i Gibran, porque iera tan hermoso lo que escribían…! [ ] Me prestó la novela *Duermen bajo las aguas*, de Carmen Kurtz, que me impactó porque allí no había un amor para toda la vida…

[31] Carles Zaragoza és un pagès del barri, que té una parada de fruita i verdura al Mercat Sagarra.

[32] Carmen Ávalos era la flequera del barri i va morir a l'octubre de 2015.

CATI RUS[33]

Era una señora encantadora. Yo la conocí cuando me vine aquí con mis cuatro hijos, tres chicos y una chica, el pequeño de 11 meses y el mayor de 5 años. O sea que cuando se ponían malos o había algún problema, acudíamos a la señora Pilar. Ella venía en seguida con su hija Pili, que era una niña de colegio. La señora Pilar no sólo pinchaba, era muy agradable, era como la madre del barrio. Yo que era joven, trabajaba mucho, con cuatro hijos éramos seis en casa y ella, cuando me veía un poco decaída, me preguntaba: "¿Qué te pasa?". "Que estoy muy cansada", respondía yo. Y ella me decía: "No te preocupes, tómate esto o aquello, o ve al médico", y yo contestaba: "No, no, al médico no"... Todos los vecinos la queríamos.

MARGARITA MARTÍNEZ[34]

Jo vaig néixer al Clot, però vam venir a Santa Coloma quan va esclatar la Guerra; jo tenia 8 mesos. El meu pare estava ficat al sindicat de la CNT. La meva àvia tenia una caseta al carrer Ramon Berenguer i li va dir al meu pare: "Veniu a viure aquí". Vàrem llogar una caseta. A prop d'allà hi havia un refugi i precisament va ser allí on vaig perdre el xumet.

El meu pare se'n va anar a la Guerra. Quan va tornar ni el coneixia. Un dia va venir un germà del meu pare i jo li vaig dir: "papa, papa", i la meva germana deia: "No, que aquest és el tiet". Per cert, ens va omplir de sarna i recordo que la meva mare ens va posar sofre entremig dels dits del peu. Vam estar en aquella casa vivint un temps. El papa va entrar a treballar de paleta a l'Ajuntament i llavors va venir una senyora que tenia una fàbrica de teixits i va preguntar si hi havia algú de confiança perquè tenia una torre a l'avinguda de Catalunya i volia un masover que s'encarregués de les terres. El meu pare va dir que sí. Treballàvem com negres perquè la finca era molt gran i el que recollíem es repartia amb la mestressa. Tenia de tot: ametllers... de tot! Vàrem estar bastants anys allí.

Quan em vaig casar, ja no vaig treballar més, perquè el meu marit treballava molt i volia estar tranquil en arribar a casa. Venia molt cansat perquè llavors no hi havia toros i es carregava tot a mà. Quan arribava a casa semblava un robot. Jo li feia massatges als peus i al cap. Ell deia que una dona guanya més a casa que treballant; així va ésser la nostra vida.

[33] Cati Rus és una de les veïnes del barri.

[34] Margarita Martínez, veïna de l'avinguda de la Primavera, número 9.

Més tard, en estar els pisos fets, ens en vàrem anar a viure a l'avinguda de la Primavera, número 9, i ella, la Pilar Giner, venia a posar-nos les injeccions. Recordo que un dia els meus avis, la meva germana i jo ens vàrem intoxicar amb el braser i la vàrem cridar i va acudir de seguida. Ens hem tractat moltíssim, era com de la família. La meva mare li tenia una gran estima. Era una persona activa per a tothom i donava la vida pels altres.

Inclús recordo que jo m'havia de casar el 25 d'agost i em tocava la regla el 28. Li vaig demanar si em podia ajudar, si la regla em podia venir abans, perquè no coincidís amb el viatge de nuvis. Ella em va dir: "Mira, saps? Et posaré una injecció per veure si se't pot avançar". Però la regla em va venir l'endemà de casar-me. Vaig estar tot el viatge de nuvis amb la regla, així que vaig tenir un viatge de nuvis molt accidentat!! Ella que em volia ajudar, però no vàrem tenir sort!

[ ] En la vida del barri era un consol tenir una persona així, que a qualsevol hora que la cridessis estava disposada a venir, tant per posar injeccions, com el que fos necessari, tant als meus avis com a nosaltres. Ens hem tractat moltíssim, era com de la família. Tenia molt bon caràcter. Era una dona educada i bona persona. Estimava molt els seus fills i, amb bogeria, les seves nétes.

PEPITA BELTRI GÓMEZ[35]

Jo, als 32 anys, estava molt malalta i m'havien de posar cinc injeccions al dia, en hores determinades. El senyor Mastarella, que treballava al Manicomi, em va dir que es podien posar totes juntes i així ja no calia venir més d'una vegada. Però se'm va infectar la cama i va quedar tota inflada. El meu marit va cridar el doctor Gener, que em va dir que no em podia moure i em va suggerir que cridéssim una infermera que es deia Pilar. No sé qui la va anar a buscar (el meu marit estava treballant i jo tenia tres fills petits), però la dona va venir i de seguida li vaig caure bé. Ella acudia a l'hora que li tocava, tant si era a la una de la nit com a les tres de la matinada. Venia tres cops durant el dia i dos a la nit, a l'hora que fos.

2006. Darrera fotografia de la Pilar

[35] Pepita Beltri Gómez és una veïna del carrer d'Eiximenis, número 10, al barri de la Guinardera, a la part alta de la muntanya.

Vàrem agafar una amistat d'aquelles de debò... i quan tenia qualsevol cosa, jo li trucava i ella pujava. Quan no em podia moure i em quedava uns dies al llit, ella em rentava, m'empolvorava i m'arreglava i, si tenia un disgust o em passava qualsevol cosa i em trobava perduda, ella em deia: "No et preocupis, ja t'ho miraré, ja pujaré i en parlem". Era una bellíssima persona, tenia molta voluntat, perquè ella vivia al costat del mercat i es feia uns tips de caminar amunt i avall. I penseu que els carrers estaven plens de barrancs i aquí, a la muntanyeta aquesta, tot era ple de pedres, pins i matolls. Hi havia una casa aquí i una altra allà, i ella deia: "Aquesta pobra gent! Si no hi vaig jo, qui hi anirà?". Ella ho recorria tot encara que també tenia les cames malament.

PILAR TRIPIANA I PUIG[36]

En el barrio de Singuerlín de Santa Coloma de Gramenet era conocida por los antiguos vecinos de toda la vida como "Pilar, la enfermera", puesto que, durante muchos años les puso ella las inyecciones, a veces cobrándolas y otras muchas no. Como ella solía decir y, que recordarán muy bien quienes la conocieron, "si por cada inyección que he puesto me dieran una peseta, sería rica".

Como nieta de Pilar Giner Mir, me ha gustado empezar así este escrito porque sé que si de alguna cosa estuvo realmente orgullosa mi abuela fue de su vocación sanitaria y de su ayuda incondicional al enfermo y al desvalido.

1971. La Pilar amb la seva primera neta, la Ma. del Pilar

[36] Pilar Tripiana i Puig és la néta de Pilar Giner i aquest text pertany a un article publicat a la revista El Masino, Boletín Informativo de Mas de las Matas (Terol). [http://www.elmasino.com/313/abuela.htm]

PER CONCLOURE

Per concloure aquestes aportacions, volem afegir una breu però intensa reflexió en primera persona que ha escrit una de nosaltres i que totes compartim després de conèixer la Pilar Giner:

Pilar, la teva vida d'entrega als altres, tant durant la Guerra com després, ha estat admirable. Has deixat petjada en el teu entorn. Tant de bo existissin més persones igual de valentes i entregades com tu. Van ser uns anys molt difícils. Crec que les necessitats i la manca de recursos uneixen les persones. Eren temps de fer pinya, la gent es cuidava els uns dels altres.

Actualment som una societat massa individualista: "jo estic bé, l'altre ja s'ho farà".

M'hagués agradat conèixer-te. Penso que has sigut una persona admirable, intel·ligent i bondadosa, i crec que vas ser feliç malgrat tot el que vas viure.

EPÍLEG

Mentre acabàvem de donar forma a aquest treball, mentre recuperàvem la memòria de Pilar Giner mitjançant les converses amb les persones que la van conèixer, dues dones han deixat aquest món, just després de compartir amb nosaltres els seus records. Una és Carmen Ávalos, que va morir a l'octubre de 2015. Ella ens va ajudar a ampliar la visió de la dimensió humana de Pilar Giner i, al mateix temps, ens va mostrar, sense pretendre-ho, la seva pròpia. Sempre estarà present a la nostra història.

L'altra és la néta de Pilar Giner, Pilar Tripiana, que ens va oferir el document més viu i valuós sobre la seva àvia. Va morir el dia 20 de novembre a les sis de la tarda. Nosaltres, quan vam saber de la seva irreductible malaltia, vam enllestir ràpidament aquest document perquè ella el pogués conèixer. Una altra dona, Rosa Martos, va poder llegir-l'hi a la vora del llit, i d'aquesta trobada ens ha transmès aquesta petita i profunda vivència:

«Ella sempre ha estat el meu referent. Des de ben petita, la iaia em va ensenyar a superar-me cada dia i, per dures que siguin les coses, a tirar endavant. Ha estat un exemple de vida al servei de les persones, especialment amb nosaltres... amb mi», diu la Pili amb un fil de veu. A la paret blanca davant del llit de l'hospital destaca una foto penjada en primer pla de l'àvia Pilar. «Jo crec que m'hi assemblo bastant, cada cop més, però tinc pitjor caràcter». Mirem les fotos i els dibuixos que les petites, la filla i la neboda de la Pili, també han penjat. Parlem amb entusiasme del contingut d'aquestes pàgines que després han de llegir la mare i les germanes. «El missatge a transmetre és el llegat d'una dona sàvia i humil que es va forjar en les moltes batalles que va haver de lliurar», afirma contundent. I vol que es conegui. I diu amb il·lusió que se sent orgullosa de formar part d'una nissaga de dones que, com el seu nom indica, són pilars del temps, de la memòria i de la vida.

Ambdues, àvia i néta, viuran i ens donaran força de futur, ambdues embaulades per sempre més en aquest escrit que inaugura una història diferent, que desvela la manera de fer de les dones, el seu compromís radical amb la vida..., una memòria que posa en primer lloc la relació entre dones i la seva resistència a l'oblit.

AGRAÏMENTS

Agraïm a totes les persones de la nostra ciutat a les quals ens hem adreçat la seva disponibilitat per col·laborar amb el nostre projecte. També donem les gràcies al nostre Ajuntament, que ens ha facilitat ajuda tècnica informàtica i ha fet possible la publicació d'aquest treball.

Volem donar les gràcies especialment a la Teresa Sanz per haver cregut en nosaltres, per engrescar-nos i animar-nos amb perseverança i habilitat femenina; amb aquesta delicadesa del saber fer, tan pròpia de les dones en les activitats quotidianes, però amb capacitat per aconseguir grans fites. Així, a poc a poc, com qui no vol la cosa, ens ha anat ficant en aquest projecte. Ens ha fet creure que nosaltres, com a col·lectiu, podíem donar forma a una investigació sobre la memòria històrica de l'envergadura que aquí us presentem. En un principi ni nosaltres mateixes ens ho creiem ben bé, però vam decidir que ho intentaríem. No volem amagar la quantitat de problemes que hem tingut amb les gravacions de les entrevistes, les transcripcions, els correus electrònics, les pèrdues de fitxers, formats no reconeguts, etc. I aquí estem, orgullosament satisfetes del que entre totes hem aconseguit. Donant-nos suport les unes a les altres, totes hem avançat molt i molt. Gràcies, Teresa, per la teva dedicació continuada!

En aquest capítol de Pilar Giner Mir volem agrair especialment a Pilar Puig Giner la il·lusió que ens va transmetre per la iniciativa, juntament amb tota la informació que consideràvem necessària. També donem les gràcies a totes les persones que hem entrevistat: Carles Zaragoza, Carmen Ávalos, Cati Rus, Francesc Zaragoza, Josep Maria Benedicto, Margarita Martínez, Pepita Beltri i Sergio Fernández, amb les quals hem pogut anar configurant la personalitat i la vida de resistència i entrega d'aquesta dona, que ens ha emocionat i commogut a totes. Gràcies també a Rosa Martos, que ens ha ajudat a presentar a Pilar Tripiana i Puig, néta de Pilar Giner, quan ja estava molt malalta, l'esborrany del nostre treball.

Agraïm també l'important ajut per part Natàlia García, de l'empresa Ce.Ge, a l'hora de poder afegir a aquesta publicació la possibilitat d'escoltar, via digital, uns fragments de l'entrevista a Pilar Giner i altres fragments de veu d'algunes de les persones entrevistades.

Igualment agraïm l'amabilitat, la paciència i l'ajut que hem obtingut en la nostra recerca per part de l'Ajuntament d'Oropesa del Mar, tant de Marta Izquierdo, de Cultura, com de Paula Agut, de la Biblioteca, i del senyor Pedro Ruiz, estudiós de la memòria històrica de la localitat.

Moltes gràcies!

FONTS D'INFORMACIÓ

Fonts orals

Carles Zaragoza
Carmen Ávalos
Cati Rus
Francesc Zaragoza
Josep Maria Benedicto
Margarita Martínez
Pepita Beltri Gómez
Pilar Giner Mir
Pilar Puig Giner
Pilar Tripiana i Puig
Sergio Fernández

Fonts escrites

Ferreres, Pere. ***Pilar de Santa Coloma***. *El Punt*, diumenge, 13 d'octubre de 2002, pàg. 17.

Tripiana i Puig, Pilar. ***A mi abuela, Pilar Giner Mir, como recuerdo de su más largo viaje 1918-2007***. *El Masino*, boletín informativo de Mas de las Matas (Terol): http://www.elmasino.com/313/abuela.htm

La major part de la informació necessària per a l'elaboració de les notes a peu de pàgina l'hem obtinguda de pàgines web específiques i generals, entre les quals destaquem les següents:

· www.enciclopèdia.cat
· http://bibliotecavirtualdefensa.es/BVMDefensa/i18n/catalogo_imagenes/imagen.cmd?path=43646&posicion=1
· https://ca.wikipedia.org/wiki/Jaume_Aiguader_i_Mir%C3%B3
· www.metgesalexili.cat/recursos-biblio.html
· www.gramenet.cat/temes/participacio/memoria-democratica/espais-de-memoria/sanatori-maxim-gorki-esperit-sant/
· www.forosegundaguerra.com/viewtopic.php?t=18568&start=15
· http://barcelofilia.blogspot.com.es/2011/02/hotel-colon-ii-1918-1940.html

Fonts audiovisuals

Els enregistraments de les entrevistes es guarden al fons documental d'Àrtemis.

Santa Coloma de Gramenet, 5 d'abril de 2016

Amb aquest codi podeu accedir a la
versió digital d'aquest llibre

www.gramenet.cat/publicacionscird

Santa Coloma *Ens Uneix*

artemis
associació colomenca de dones

Ajuntament
de Santa Coloma
de Gramenet